Didier Eribon

Terug naar Reims

Vertaald uit het Frans door Sanne van der Meij

Leesmagazijn 2018

© 2009
LIBRAIRIE
ARTHÈME
FAYARD
© 2018
LEES
MAGAZIJN

NUR: 302 ISBN: 978-94-91717-57-4 LEESMAGAZIJN N°49
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor G., die altijd alles wil weten.

I

1

Heel lang was het voor mij niet meer dan een naam. Mijn ouders waren naar het dorp verhuisd in een periode dat ik ze niet meer opzocht. Als ik in het buitenland zat, stuurde ik ze soms een kaartje, in een uiterste poging om een band met ze te onderhouden, zij het een zo minimaal mogelijke. Bij het opschrijven van het adres vroeg ik me af hoe de plek waar ze woonden eruit zou zien. Verder ging die nieuwsgierigheid niet. Als ik met mijn moeder belde, een of twee keer per kwartaal, maar vaak nog minder, vroeg ze: 'Wanneer kom je eens langs?' Ik praatte eromheen, deed alsof ik het heel druk had en beloofde snel langs te komen. Maar dat was ik nooit van plan. Ik was mijn familie ontvlucht en had geen zin in hernieuwd contact.

Ik ben dus pas zeer kortgeleden voor het eerst in Muizon geweest. Het zag eruit zoals ik had verwacht: een typisch geval van 'rurbanisatie', zo'n semistedelijke zone omringd door weilanden, waarvan je lastig kunt zeggen of het nog bij het platteland hoort of dat het in de loop der jaren een zogeheten voorstad is geworden. Begin jaren vijftig, zo ben ik sindsdien te weten gekomen, woonden er niet meer dan vijftig inwoners. De huizen lagen verspreid rondom een kerk waarvan bepaalde elementen nog stamden uit de twaalfde eeuw en die blijkbaar bestand was gebleken tegen de onophoudelijke stroom verwoestende oorlogen waar het noordoosten van Frankrijk door was overspoeld, die 'speciale streek', aldus Claude Simon, waar de namen van de dorpen en steden synoniemen leken te zijn voor 'veldslagen' en 'verschanste kampen', voor 'dof kanonvuur' en 'uitgestrekte begraafplaatsen'.[1] Vandaag de dag wonen er meer dan tweeduizend mensen in Muizon, dat ligt ingesloten

Eindnoten 1–81 → p. 202–207

tussen de Route du Champagne, die niet ver daarvandaan aan haar kronkelige tracé begint tussen de met wijngaarden bedekte heuvels, en een vrij troosteloos ogend industrieel gebied in de buitenwijken van Reims, op vijftien à twintig autominuten van het dorp. Er zijn straten aangelegd met daaraan huizen die allemaal op elkaar lijken, twee aan twee gebouwd. Het zijn vooral huurwoningen en de huurders ervan zijn allesbehalve rijk. Mijn ouders woonden er al bijna twintig jaar en nooit had ik mezelf ertoe kunnen zetten de reis te maken. Ik ging pas naar die dorpsgemeente (hoe noem je zo'n plek?) en naar hun huis toen mijn vader daar weg was. Mijn moeder had hem naar een kliniek voor alzheimerpatiënten gebracht, waar hij tot zijn dood zou blijven. Ze had dat moment zo lang mogelijk uitgesteld, maar ze was uitgeput, en bang voor zijn onverhoedse gewelddadige uitbarstingen (op een dag had hij haar met een keukenmes aangevallen) en had onder ogen moeten zien dat er geen andere oplossing was. Zodra hij weg was, werd het voor mij mogelijk om de reis te maken of eigenlijk om te beginnen aan het terugkeerproces, waar ik me eerder niet toe had kunnen zetten, om dat 'gebied van mezelf' terug te vinden, zoals Jean Genet zou hebben gezegd, dat ik zo driftig had geprobeerd te ontvluchten: een sociale ruimte waarvan ik afstand had genomen, een mentale ruimte waartegen ik me had afgezet, maar die desalniettemin een belangrijk onderdeel uitmaakte van mijn wezen. Ik ging bij mijn moeder langs. Zo begon mijn verzoening met haar. Of, om precies te zijn, mijn verzoening met mezelf, met een heel deel van mezelf dat ik had afgewezen, afgestoten en afgezworen.

Mijn moeder praatte veel tijdens de keren dat ik haar opzocht in de daaropvolgende maanden. Ze had het over zichzelf, haar kindertijd, haar tienerjaren, haar leven als getrouwde vrouw… Ze praatte ook over mijn vader, over hun ontmoeting en hun relatie, over het bestaan dat ze hadden geleid en het zware werk dat ze hadden gedaan. Ze had me

zoveel te vertellen, ze praatte maar door en struikelde over haar woorden. Het was alsof ze zich had voorgenomen de verloren tijd in te halen, in één keer het verdriet uit te wissen dat ze had gehad om de gesprekken die we nooit hadden gevoerd. Ik zat met mijn kop koffie tegenover haar en luisterde, aandachtig wanneer het over haarzelf ging en een beetje verveeld wanneer ze uitvoerig vertelde over het doen en laten van haar kleinkinderen, mijn neefjes en nichtjes, die ik nog nooit had gezien en die me weinig interesseerden. Er ontstond weer een band tussen ons. Iets in mij herstelde zich. Ik zag hoe moeilijk mijn afstandelijkheid voor haar was geweest. Ik realiseerde me dat ze eronder had geleden. Hoe was het voor mij geweest, als verantwoordelijke voor dat besluit? Had ik er niet ook onder geleden, maar op een heel andere manier, overeenkomstig de freudiaanse voorstelling van de 'melancholie', die samenhangt met de onafwendbare rouw om opzijgezette mogelijkheden en afgewezen identificaties? Die mogelijkheden en identificaties blijven als constitutieve elementen voortleven in het Zelf. Datgene waarvan je bent losgerukt of waarvan je je wilde losrukken, blijft een wezenlijk onderdeel van wie of wat je bent. Sociologische taal is waarschijnlijk beter geschikt dan psychoanalytische om te beschrijven wat door de metaforen van rouw en melancholie op een eenvoudige, maar ontoereikende en misleidende manier wordt opgeroepen: de sporen van wie en wat je als kind was, van de manier waarop je bent gesocialiseerd, blijven bestaan, ook al zijn de omstandigheden waarin je leeft als volwassene veranderd, ook al heb je je best gedaan om afstand te nemen van dat verleden. Dus als je terugkeert naar het milieu waar je vandaan komt — en dat je achter je liet, letterlijk en figuurlijk — keer je als het ware terug naar jezelf en kom je tot inkeer. Het is een weerzien met een zowel behouden als ontkende versie van jezelf. In zulke omstandigheden komt er plotseling iets naar boven waarvan je dacht je te hebben bevrijd, maar wat

onmiskenbaar structuur geeft aan je persoonlijkheid: het onbehaaglijke gevoel tot twee verschillende werelden te behoren die zo ver van elkaar af liggen dat ze onverenigbaar lijken, maar die wel degelijk naast elkaar bestaan in alles wat je bent. Deze melancholie is verwant met de 'gespleten habitus', om dat mooie, krachtige concept van Pierre Bourdieu te gebruiken. Maar juist op het moment dat je dat diep weggestopte, onbestemde gevoel achter je wilt laten, of het op zijn minst wilt sussen, komt het gek genoeg ineens weer bovendrijven en doet de melancholie zich des te heviger gelden. Die gevoelens zijn nooit weggeweest en je komt er dan achter, of liever gezegd je komt er opnieuw achter, dat ze ergens diep vanbinnen verscholen lagen en dat ze in je werkzaam waren en hun uitwerking op je hadden. Maar kun je wel echt van dat onbehaaglijke gevoel afkomen? Kun je de melancholie verzachten?

Toen ik mijn moeder op 31 december van dat jaar even na middernacht opbelde om haar een gelukkig nieuwjaar te wensen, zei ze: 'Het verpleeghuis belde net. Je vader is een uur geleden overleden.' Ik hield niet van hem. Ik had nooit van hem gehouden. Ik wist dat zijn maanden en later zijn dagen waren geteld en ik had niet de moeite genomen hem nog een laatste keer op te zoeken. Hij zou me toch niet hebben herkend, dus waar zou dat goed voor zijn geweest? Het was overigens al tijden zo dat we elkaar niet meer herkenden. De kloof die in mijn tienerjaren tussen ons was ontstaan, werd door de tijd heen alleen maar groter en we waren vreemden voor elkaar geworden. Er was niets tussen ons, niets dat ons bond. Dat geloofde ik tenminste, of had ik misschien zo graag willen geloven, aangezien ik dacht dat je je leven los van je familie kon leiden en jezelf opnieuw kon uitvinden door het verleden en de mensen die erbij hoorden de rug toe te keren.

Op dat moment leek het me een opluchting voor mijn